Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

УДК 343.2

Шевченко Вячеслав Станіславович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри бізнесу і права
Вінницького соціально-економічного інституту Університету Україна;
керівник Бердичівського медичного фахового Коледжу
Житомирської обласної ради

Shevchenko Viacheslav

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Business and Law
Vinnytsia Socio-Economic Institute of the University of Ukraine;
Head of the Berdychiv Medical Professional
College of Zhytomyr Regional Council
ORCID: 0000-0003-3706-3489

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
CRIMES AGAINST THE WILL, HONOR, AND DIGNITY OF A PERSON IN THE CRIMINAL LAW SYSTEM OF UKRAINE

Анотація. *Злочини проти волі, честі та гідності особи є однією з актуальних і проблемних питань сьогодення. Події, які сталися в Україні, зокрема, вторгнення російської федерації та введення воєнного стану на території України відповідно Закону України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24.02.2022 № 2102-IX [1] призвели до порушення прав і свобод людини, що є причиною вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи. Адже, посягання на найцінніше – на права людини, які визнані національним та міжнародним правом, є найбільш соціально небезпечною категорією кримінальних правопорушень. У сучасних умовах розвитку демократичної*

правової держави підвищуються вимоги до забезпечення реального та ефективного механізму їх запобігання і протидії. Особливого значення набуває комплексне теоретичне дослідження правової природи таких злочинів, їх системи, ознак та особливостей кримінально-правового регулювання.

Вступ. У статті проаналізовано сутність злочинів проти волі, честі та гідності особи, їх правову природу, особливості кримінально-правового регулювання, роль гарантій, закріплених у Конституції України та міжнародно-правових актах. Розкрито поняття волі, честі та гідності як об'єктів кримінально-правової охорони, форми та способи їх порушення. Злочини проти волі, честі та гідності особи займають особливе місце в системі кримінального права, адже, вони посягають на фундаментальні права людини та потребують підвищеного рівня кримінально-правового захисту.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування теоретичних засад злочинів проти волі, честі та гідності особи, кваліфікуючі ознаки цих злочинів. Дослідити наукові позиції щодо удосконалення механізмів попередження цих злочинів і розслідування. В процесі дослідження теми були використані наступні матеріали і методи дослідження. А саме, джерела інформації, до яких належить національне законодавство, зокрема, Конституція України, Кримінальний кодекс України, міжнародні нормативно-правові акти з питань захисту прав людини, а також, наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників і правників. Для досягнення поставленої мети та дослідження теми статті застосовано такі методи, як діалектичний (за його допомогою визначено сутність поняття волі, честі, гідності особи), логіко-аналітичний метод (зроблено висновки та рекомендації для подальшого вдосконалення національного законодавства щодо захисту волі, честі та гідності особи), порівняльно-правовий (порівняння норм та практики в процесі дослідження теми).

Результати дослідження. Встановлено, що злочини проти волі, честі та гідності особи поєднують соціальні, моральні та правові аспекти охорони особистості, що становлять доволі складну правову природу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В ході дослідження зроблено висновок щодо застосування практики превентивних заходів. Адже, співпраця держави і суспільства спрямована на недопущення злочинів ще до їх виникнення, що стає гарантією захисту прав людини. В подальшому дослідженні теми пропонується зосередитись на розробці та застосуванні превентивних методів, що являє собою один із способів попередження та запобігання злочинам проти волі, честі та гідності особи. Дослідження теми злочинів проти волі, честі та гідності особи сприятиме подальшому вдосконаленню кримінальної політики, що дасть змогу запобігти цим злочинам.

Ключові слова: *воля, честь, гідність, права людини, кримінальна відповідальність, злочини проти особи, захист.*

Summary. *Crimes against the will, honor, and dignity of a person are one of the most pressing and problematic issues of today. The events that took place in Ukraine, in particular, the invasion of the Russian Federation and the introduction of martial law on the territory of Ukraine in accordance with the Law of Ukraine "On the Approval of the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine" dated 24.02.2022 No. 2102-IX [1], have led to violations of human rights and freedoms, which is the cause of crimes against the will, honor, and dignity of the individual. After all, encroachment on the most valuable thing—human rights, which are recognized by national and international law—is the most socially dangerous category of criminal offenses. In the current conditions of the development of a democratic state governed by the rule of law, there are increasing demands for the provision of a real and effective mechanism for their prevention and counteraction. Of particular*

importance is a comprehensive theoretical study of the legal nature of such crimes, their system, characteristics, and features of criminal law regulation.

Introduction. The article analyzes the essence of crimes against the will, honor, and dignity of a person, their legal nature, features of criminal law regulation, and the role of guarantees enshrined in the Constitution of Ukraine and international legal acts. It reveals the concepts of will, honor, and dignity as objects of criminal law protection, as well as the forms and methods of their violation. Crimes against the will, honor, and dignity of a person occupy a special place in the criminal law system, as they infringe on fundamental human rights and require a higher level of criminal law protection.

The purpose of the study is to identify and substantiate the theoretical foundations of crimes against the will, honor, and dignity of a person, as well as the qualifying characteristics of these crimes. The following materials and research methods were used in the course of the study. Namely, sources of information, including national legislation, in particular, the Constitution of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine, international regulatory and legal acts on human rights protection, as well as scientific works by domestic and foreign researchers and lawyers. To achieve the set goal and study the topic of the article, the following methods were used: dialectical (to determine the essence of the concepts of freedom, honor, and dignity of the individual), logical-analytical (to draw conclusions and make recommendations for further improvement of national legislation on the protection of freedom, honor, and dignity of the individual), comparative-legal method (comparison of norms and practices in the process of researching the topic).

Research results. It has been established that crimes against the will, honor, and dignity of a person combine social, moral, and legal aspects of personal protection, which constitute a rather complex legal nature.

Conclusions and prospects for further research. In the course of the study, a conclusion was made regarding the application of preventive measures. After

all, cooperation between the state and society is aimed at preventing crimes before they occur, which guarantees the protection of human rights. In further research on this topic, it is proposed to focus on the development and application of preventive methods, which is one of the ways to prevent crimes against the will, honor, and dignity of a person. Research on crimes against the will, honor, and dignity of a person will contribute to the further improvement of criminal policy, which will make it possible to prevent these crimes.

Key words: *freedom, honor, dignity, human rights, criminal liability, crimes against the person, protection.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, на тлі збройної агресії, злочини проти волі, честі та гідності особи є надзвичайно серйозною загрозою порушення прав людини, що гарантовані державою. Проблема полягає в тому, що нормативно-правова база та кримінально-правові механізми не завжди забезпечують належний рівень захисту найціннішого для правової держави - волі, честі та гідності особи. Це зумовлює потребу в удосконаленні норм національного законодавства, використанні практики міжнародних судів, розвиток превентивних заходів та підвищення правової обізнаності громадян для реалізації всіх можливих правових механізмів для захисту своїх прав, уникнення злочинів проти волі, честі та гідності особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження злочинів проти волі, честі та гідності особи відображене у працях українських дослідників, та у нормативно-правових актах, зокрема, ключове значення мають Конституція України, Кримінальний кодекс України та законодавство про правовий режим воєнного стану. У навчальному посібнику «Кримінальне право України. Особлива частина» [3] визначено характеристику складів злочинів подані, в електронному курсі НАВС [5], де визначено кваліфікуючі ознаки складу злочину. В своїй роботі І.І. Качала [6] аналізує особливості кримінальної відповідальності за злочини проти

честі та гідності. Т.А. Орлова [7] висвітлює наукові підходи до класифікації злочинів проти волі, честі та гідності особи, їх значення для вдосконалення методики розслідування.

Метою статті є аналіз місця та ролі злочинів проти волі, честі та гідності особи в системі кримінального права України, а також визначення особливостей їх кримінально-правової охорони. Дослідити кваліфікуючі ознаки цих злочинів відповідно до КК України, визначити ефективні підходи до їх запобігання та захисту прав людини.

Матеріали і методи. В процесі дослідження теми статті були використані наступні матеріали: Конституція України, Кримінальний кодекс України, що становлять основу дослідження теми. Також, підручники з кримінального права, за допомогою яких вдалося зрозуміти сутність злочинів проти волі, честі та гідності особи, наукові публікації, що дозволило більше детально зрозуміти поняття та попередження злочинів проти волі, честі та гідності особи. Для дослідження теми статті застосовано такі методи: діалектичний; логіко-аналітичний; порівняльно-правовий.

Виклад основного матеріалу. Злочини проти волі, честі та гідності особи поєднують як фізичні так і моральні обмеження прав і свобод, приниження честі, знецінення гідності, посягання на недоторканість людини. Тобто, це посягання на немайнові права людини, що становить складність їх соціального змісту.

Статтею 3 Конституції України визначено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2]. Отже, Конституція України проголошує людину та її права найвищою соціальною цінністю.

Держава повинна гарантувати та сприяти у забезпеченні захисту прав і свободи людини, як найвищої соціальної цінності.

Для дослідження злочинів проти волі, честі та гідності особи необхідно охарактеризувати саме поняття цих визначень. Адже, воля, честь і гідність є основними немайновими благами людини. Воля означає можливість вільно визначати та реалізовувати свою поведінку без незаконного примусу, честь відображає суспільну оцінку особи та її репутацію, гідність характеризує внутрішнє усвідомлення людиною власної цінності та право на повагу до себе.

Для характеристики злочинів проти волі, честі і гідності особи, як базових правових та моральних категорій, що визначають свободу людини необхідно визначити сутність цих правових категорій. «Воля особи – це відповідна міра можливої та юридично дозволеної поведінки людини, що проявляється у розпорядженні собою, своїми вчинками на власний розсуд, а також захищеність особи від фізичного, психологічного та іншого впливу з боку будь-кого, якщо можливість такого впливу прямо не передбачена законом. воля особи передбачає можливість реалізації нею таких прав і свобод як: право на свободу і особисту недоторканість (ст. 29 Конституції України), право на невтручання в її особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України), свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання (ст. 33 Конституції України). Честь – це соціальна оцінка людини, її якостей, яка є наслідком її поведінки, а також ставлення до оточуючих та суспільства, як гідна поваги і така, що відповідає моральним принципам. Гідність особи – це відчуття людиною своєю цінності як людини взагалі, конкретної особистості, безвідносно до індивідуальних якостей, соціального статусу. кожен має право на повагу до його гідності відповідно до ст. 28 Конституції України» [5].

І. І. Качала зробила характеристику цих понять, а саме: «під волею слід розглядати не тільки фізичну якість особи, а й право ніким не бути

примушеним робити те, що не передбачено законодавством, і бути вільним у виборі своєї манери поведінки та мати право здійснювати на власний розсуд розвиток своєї особистості (за умови непорушення прав і свобод інших людей), а також гарантована можливість реалізації передбачених конституційних прав і свобод (свобода й особиста недоторканність, право на невтручання в особисте життя, свобода пересування та право на вільний вибір місця проживання тощо). Честь – це сукупність рис, які характеризують моральні якості – позитивні, що ними керується людина у своїй поведінці» [6, с. 250].

Злочинам проти волі, честі та гідності особи присвячено особливу частину Кримінального кодексу України (далі – КК України). Особлива частина кримінального права України – це система кримінально-правових норм, встановлених вищим органом законодавчої влади, що регулюють суспільні відносини пов'язані із вчиненням конкретних суспільно-небезпечних діянь та призначення покарання за кожне із них [3, с. 6]. Відповідно, розділ III Особливої частини КК України присвячено кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи, а саме:

- Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст.146);
- Насильницьке зникнення (ст. 146^1);
- Захоплення заручників (ст. 147);
- Підміна дитини (ст. 148);
- Торгівля людьми (ст. 149);
- Експлуатація дітей (ст. 150);
- Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150^1);
- Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги (ст. 151);
- Примушування до шлюбу (ст. 151^2)» [4].

Ці статті КК України мають характерні спільні та відмінні риси. Детальніше про кваліфікаційні ознаки злочинів, визначені статтями 146 - 151^2 КК України.

Стаття 146 Незаконне позбавлення волі або викрадення людини:

Об'єкт - воля, честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення:

1) незаконне позбавлення волі; 2) викрадення людини.

Суб'єкт - фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел.

Стаття 146^1. Насильницьке зникнення:

Об'єкт - воля, честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення: ч. 1 ст. 146-1 КК України 1) арешт; 2) затримання; 3) викрадення; 4) позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі; 5) приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування; ч. 2 ст. 146-1 КК України 6) видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті; 7) невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, його підлеглими заходів для їх припинення та неповідомлення компетентних органів про злочин.

Суб'єкт - представник держави, в тому числі іноземної.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел.

Стаття 147. Захоплення заручників:

Об'єкт - воля, честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення: Захоплення заручника; тримання особи як заручника. Разом з тим, якщо захоплення або тримання супроводжуються обтяжуючими обставинами, що зазначені в ч. 2 ст. 146 КК України і не

передбачені в ст. 147 КК України, то кваліфікація здійснюється за сукупністю ч. 2 ст. 146 КК та ст. 147 КК.

Суб'єкт - фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел + мета спонукати родичів затриманого, державну або іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до: а) вчинення будь-якої дії (передати зброю, наркотичні засоби, інші речі, транспортні засоби чи гроші, звільнити якогось заарештованого чи ув'язненого, забезпечити безперешкодний виліт за межі країни тощо); б) утримання від учинення будь-якої дії (неприйняття певної особи на ту чи іншу посаду, відмова від укладення угоди тощо).

Стаття 148. Підміна дитини:

Об'єкт - особиста воля дитини та сім'я як блага, що охороняються Конституцією України.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення полягає у підміні чужої дитини тобто заміні однієї дитини, яка щойно народилася в пологовому будинку, на іншу, або заміна одного немовляти на інше у будинку дитини.

Суб'єкт - будь-яка особа, для якої у даний час одне із немовлят юридично є чужим.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел + мотив корисливий або інший особистий.

Стаття 149. Торгівля людьми:

Об'єкт - воля, честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення: 1) суспільно небезпечне діяння: а) торгівля людьми; б) вербування людини; в) переміщення людини; г) переховування людини; ґ) передача людини; д) одержання людини. 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення: а) ч. 1 ст. 149 КК України – примус, викрадення, обман, шантаж, матеріальна чи інша залежність потерпілого, його уразливий стан

або підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого; б) ч. 2 ст. 149 КК України – насильство, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погроза застосування такого насильства; в) ч. 3 ст. 149 КК України – насильство, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погроза застосування такого насильства.

Суб'єкт - фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел + мета експлуатації людини: 1) всі форми сексуальної експлуатації; 2) використання в порнобізнесі; 4) рабство або звичаї подібні до рабства; 5) підневільний стан; 6) залучення в боргову кабалу; 7) вилучення органів – вилучення з організму людини її складової частини, що має певну будову і спеціальне призначення без згоди самої особи або за її згодою, досягнутою шляхом використання кримінально протиправних засобів впливу на неї; 8) проведення дослідів над людиною без її згоди; 9) усиновлення (удочеріння) з метою наживи; 10) примусова вагітність; 11) втягнення у злочинну діяльність; 12) використання у збройних конфліктах; 13) примусове переривання вагітності; 14) примусове одруження; 15) примусове втягнення у зайняття жебрацтвом.

Стаття 150. Експлуатація дітей:

Об'єкт - воля, честь і гідність, фізичне і психічне здоров'я дитини.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення: експлуатація дитини тобто присвоєння матеріальних результатів праці (зокрема прибутку) власником засобів виробництва. При цьому людина може працювати взагалі без оплати або з оплатою, яка явно не відповідає характеру та інтенсивності роботи.

Суб'єкт - фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку

Суб'єктивна сторона - прямий умисел + мета отримання прибутку.

Стаття 150[1]. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом:

Об'єкт - воля, честь і гідність дитини.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення, що полягає у використанні малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, тобто для систематичного (три і більше епізоди) випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб.

Суб'єкт - ч. 1 ст. 150-1 КК України – батьки або особи, які їх замінюють; ч. 2 ст. 150-1КК України – будь-які інші особи, крім батьків та осіб, які замінюють батьків.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел.

Стаття 151. Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги:

Об'єкт - воля, честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення суспільно небезпечні діяння, які полягають у незаконному поміщенні в психіатричний заклад (психоневрологічний, наркологічний чи інший спеціалізований заклад, центр, відділення тощо будь-якої форми власності, діяльність яких пов'язана з наданням психіатричної допомоги) завідомо психічно здорової людини.

Суб'єкт - лікар-психіатр, який відповідно до встановленого законодавством України порядку, одноосібно чи у складі комісії, приймає рішення про поміщення особи у психіатричний заклад.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел.

Стаття 151[2]. Примушування до шлюбу:

Об'єкт - воля, честь і гідність особи, зокрема у сімейних відносинах.

Об'єктивна сторона - Формальний склад кримінального правопорушення: 1) примушування особи до вступу в шлюб; 2)

примушування особи до продовження примусово укладеного шлюбу; 3) примушування особи до вступу у співжиття без укладання шлюбу; 4) примушування особи до продовження такого співжиття; 5) спонукання особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає, з метою вступу в шлюб чи співжиття без укладання шлюбу або з метою продовження примусово укладеного шлюбу чи зазначеного співжиття.

Суб'єкт - фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона - прямий умисел [3, с. 44].

Таким чином, злочини проти волі, честі та гідності особи передбачають такі злочинні діяння, як незаконне позбавлення волі, насильницьке зникнення, захоплення заручників, торгівлі людьми, підміни дітей, експлуатації неповнолітніх і примушування до шлюбу. Спільною характерною ознакою є прямий умисел злочинного діяння та суспільна небезпечність.

В своєму дослідженні Т. А. Орлова зазначила, що «аналіз редакцій статей 146 - 151 Кримінального кодексу України дає підстави для висновку про те, що даними нормами охоплюються досить різнорідні дії щодо потерпілих, але поєднує їх спільний предмет злочину, яким є людина, а також особлива кінцева мета злочинних дій – експлуатація людини або отримання іншої користі» [7, с. 296].

Отже, такі злочини є правопорушеннями, що посягають на особисту свободу людини, її моральну недоторканність та повагу. Адже, небезпека цих злочинів проявляється в посяганні на основні немайнові права, необхідні для нормального розвитку особи. Злочини проти волі, честі, гідності особи доволі часто супроводжуються психологічним тиском і спричиняють серйозні моральні наслідки, що вимагає ретельної правової оцінки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У дослідженні статті визначено поняття волі, честі та гідності особи. Встановлено, що злочини проти волі, честі та гідності особи є складним комплексом кримінальних правопорушень, які посягають на найцінніше – права та свободи людини, що закріплені Конституцією України. Проаналізувавши склад злочинів, передбачених статтями 146–151² КК України, дозволило визначити спільні та відмінні риси таких правопорушень, їх кваліфікуючі ознаки, коло суб'єктів і специфіку об'єкта посягання. Під час дослідження встановлена надзвичайна важливість охорони прав і свобод людини, особливо в період воєнного стану.

Для подальшого дослідження теми пропонується:

- визначити способи, які будуть спрямовані на протидію та попередження злочинам проти волі, честі та гідності особи, зокрема застосування превентивних заходів. Саме вони спрямовані на зниження рівня злочинності у сфері посягань на волю, честь і гідність особи;

- дослідити застосування міжнародного досвіду та практики ЄСПЛ в національному законодавстві з метою захисту волі, честі та гідності особи.

Подальші наукові дослідження теми повинні бути спрямовані на вдосконалення кримінально-правових норм, розробку механізмів протидії і профілактики таких злочинів та посилення гарантій захисту найціннішого для правової держави – волі, честі та гідності особи!

Література

1. Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні: Закон України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення: 01.12.2025).

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 01.12.2025).

3. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с. https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Kryminalne-pravo-Ukrayiny.-Osoblyva-chastyna-2022.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 01.12.2025).

5. Кваліфікація окремих видів злочинів : електронний навчальний курс. *Національна академія внутрішніх справ.* URL: https://arm.navs.edu.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_2.html (дата звернення: 01.12.2025).

6. Качала І. І. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти честі та гідності особи. URL: http://www.apdp.in.ua/v55/48.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

7. Орлова Т. А. Значення класифікації правопорушень проти волі, честі та гідності особи для розробки комплексної методики їх розслідування. У *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кам'янець-Подільський, 24 листопада 2023 р.) (с. 296–299). Кам'янець-Подільський: ХНУВС, 2023. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f567f8a5-c3db-45c1-bc60-ed1a6f1d45f6/content (дата звернення: 01.12.2025).

References

1. Law of Ukraine "On Approval of the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law in Ukraine" No. 2102-IX of February 24, 2022. Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (access date: 01.12.2025).

2. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-VR. Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (access date: 01.12.2025).

3. Criminal Law of Ukraine. Special Part: Textbook / Popovich O.V., Tomash L.V., Latkovsky P.P., Babiy A.Yu. Chernivtsi, 2022. 319 p. https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_pravo/Kryminalne-pravo-Ukrayiny.-Osoblyva-chastyna-2022.pdf (access date: 01.12.2025).

4. Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 05.04.2001 No. 2341-III. Access mode: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (access date: 01.12.2025).

5. Qualification of certain types of crimes: electronic training course. National Academy of Internal Affairs. Access mode: https://arm.navs.edu.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_2.html (access date: 01.12.2025).

6. Kachala, I. I. Criminal liability for crimes against the honor and dignity of a person. Access mode: http://www.apdp.in.ua/v55/48.pdf (access date: 01.12.2025).

7. Orlova, T. A. (2023). The significance of classifying offenses against the will, honor, and dignity of a person for the development of a comprehensive methodology for their investigation. In Theoretical and practical problems of criminal procedure and criminalistics in conditions of martial law: abstracts of reports of the International Scientific and Practical Conference (Kamianets-Podilskyi, November 24, 2023) (pp. 296–299). Kamianets-Podilskyi: KhNUVS.

Access mode: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f567f8a5-c3db-45c1-bc60-ed1a6f1d45f6/content (access date: 01.12.2025).